EEN NIEUWE ATLAS VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

DOOR

P. J. B. C. ROBIDÉ VAN DER AA.

Atlas der Nederlandsche bezittingen in Oost-Indië, naar de nieuwste bronnen samengesteld en aan de Regeering opgedragen door J. W. Stemfoort en J. J. ten Siethoff, kapiteins van den generalen staf van het Nederlandsch-Indische leger, gereproduceerd op last van het Departement van Koloniën aan de topographische inrichting te 's Gravenhage onder leiding van den directeur C. A. Eckstein.

I.

Ruim twintig jaar zijn er verloopen, sedert de eerste eenigszins uitvoerige atlas van ons schoon Insulinde het licht zag. Het was de *Algemeene Atlas van Nederlandsch-Indië, uit officieele bronnen en met goedkeuring van het Gouvernement zamengesteld door P. Baron Melvill van Carnbée, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en van het Legioen van Eer, kapitein-luitenant ter zee en secretaris der commissie tot verbetering der Indische zeekaarten te Batavia, en W. F. Versteeg, ridder der militaire Willemsorde vierde klasse, officier der orde van de Eikenkroon, kapitein der genie, chef van het topographisch bureau. Te Batavia bij van Haren Noman en Kolff. 1853—1862.*

Hoezeer de uitgaaf dus in Indië plaats had, waar ook de kaarten uit de aanwezige gegevens waren saamgesteld, werden zij in Nederland op steen gebracht. Toen deze atlas in 1862 met algemeenen titel en inhoudsopgave als geheel voor den prijs van ruim f 140 te koop werd aangeboden, bestond die uit twee deelen. Het eerste, aan *Java* gewijd, bevatte negen en twintig kaarten. Op deze waren de toenmalige Residenties en de toen nog als afzonderlijke gewesten behoorde Assistent-Residenties, zoo ook het van ouds onder Java ressorteerende Madoera, afgebeeld. Alleen de Assistent-Residentie Banjoewangi stond op hetzelfde blad als Bezoeki, terwijl drie der grootste Residenties, de Preanger, Samarang en Rembang, op twee bladen

waren voorgesteld. Bovendien vond men er nog afzonderlijke kaarten op grootere schaal van de afdeelingen Magelang en Ngrowo. Het tweede deel omvatte de *Bezittingen buiten Java* in een en dertig kaarten, namelijk Sumatra's Westkust in vier bladen, Benkoelen in drie, de Lampongs, Palembang in twee bladen, de Archipel van Riouw, de eilanden Banka en Billiton, ieder eene kaart, het Nederlandsch gebied op Borneo in vier bladen, het Gouvernement der Moluksche Eilanden, Noord- en Oost-Celebes, Zuid-Celebes, de groep van Halmahera, de Minahassa, de groep van Ceram, Ambon en de Oelissers, de Banda-Eilanden, Nederlandsch Nieuw-Guinea, dit eiland in zijn geheel, de Residentie Timor in twee bladen, eindelijk de eilanden Soembawa en Bali, ieder op één blad.

Ongelukkig zijn de meeste kaarten der gewesten van Java op verschillende schaal geteekend — bij de Buitenbezittingen lag dit wegens hunne groote oppervlakte in verhouding tot hun minder belang en geringer bekendheid in den aard der zaak — hetgeen lastig in het gebruik is, wanneer men bij zijn onderzoek van de eene residentie naar eene naburige moet overgaan. Ook blijkt het terstond uit de zoo even gegeven opgaaf van de aan de Buitenbezittingen gewijde bladen, dat verschillende deelen van Neerlandsch-Indië daar geheel ontbreken. Zoo mist men er Sumatra's Oostkust en het rijk van Atjeh met zijne voormalige vassalstaten. Later gaf de heer Versteeg na 1862 van een achttal residenties van Java verbeterbladen, ook eene kaart der Residentie Riouw, die tevens Sumatra's Oostkust omvatte; men vindt die in de nieuwe uitgaaf van 1872, welke editie met in tweeën gevouwen kaarten toen voor f 55 verkrijgbaar was, maar thans reeds voor de helft wordt aangeboden. Een groot gemis bij het gebruik van deze kaartverzameling blijft steeds, dat daarin het eiland Sumatra als geheel niet was afgebeeld, zoodat men er zich zelfs geen ruwe voorstelling kon vormen van de destijds nog geheel onafhankelijke binnenlanden, die de onder Nederlandsch gezag staande gewesten van elkander scheiden, maar waarmede de regeering sedert de laatste tien jaren in zoo herhaalde aanraking gekomen is. Eindelijk ontbrak nog in dezen atlas eene voorstelling der tot de Residentie Riouw behorende Natoena-, Anambas- en Tambilan-Eilanden, van het eiland Lombok en van Borneo benoorden den vierden breedtegraad.

Toen de eerste bladen van Melvill's Atlas het licht zagen, mocht die onderneming, destijds terecht een reuzenarbeid genoemd, in elk opzicht eene buitengewone aanwinst heeten voor de kennis van Neerlandsch-Indië. Trouwens Melvill van Carnbée had zich reeds,

voordat hij deze grootsche taak aanvaardde, bijzonder verdienstelijk gemaakt, doordat hij aan de sedert geruimen tijd nagenoeg geheel verwaarloosde cartographie van Neerlandsch-Indië al zijne krachten wijdde en op verbetering der destijds zoo onvolledige land- en zee-kaarten aandrong. Terecht begreep hij, dat er alles aan gelegen was, dat er eindelijk eens een algemeene atlas van onzen archipel het licht zag. Waar zooveel verzuimd was, mocht niet langer getalmd worden. Met onbezweken geestkracht zette hij zich daarom aan den arbeid, zoodat er, toen hij in de kracht zijns levens op veertigjarigen ouderdom in 1856 overleed, reeds vijf en twintig kaarten van zijne hand verschenen waren. Door dezen overigens zoo prijzenswaardigen ijver ontbrak echter dikwijls tijd en gelegenheid, volledig bijeen te verzamelen, wat er nog aan goede gegevens uit de dagen der Compagnie te vinden was. De door Melvill geleverde dertien kaarten van de Moluksche Eilanden, Celebes en enkele der Kleine Soenda-Eilanden zijn dan ook meerendeels thans geheel verouderd en ook zijne twaalf kaarten van Java bevatten lang zooveel détails niet, als die welke de heer Versteeg, die den door Melvills dood onvoltooiden arbeid voortzette, heeft uitgegeven. Vooral de door dezen laatsten onvermoeiden cartograaf bewerkte kaarten van Sumatra, Borneo en Timor kunnen thans, behoudens enkele, eerst door latere opnemingen bekend geworden bijzonderheden, nog altijd met vrucht geraadpleegd worden.

Toen Melvill zijne kaarten der gewesten van Java ontwierp, kon hij alleen voor Batavia en Buitenzorg gebruik maken van de aller-eerste resultaten der omstreeks de helft dezer eeuw van regeeringswege aangevangen topographische opnemingen op Java. De heer Versteeg was reeds zoo gelukkig, die gegevens voor meer residenties te bezitten, terwijl hij bovendien bij verschillende zijner kaarten tot grondslag kon nemen de plaatsbepalingen, verkregen door de een weinig later ingestelde geodesische opmeting van Java. Niettemin kon ook hij voor vele residenties zich alleen bij de eerste uitgaaf bedienen van de voorhanden oudere, ten deele dikwijls zeer onvolgende gegevens. Daarom gaf hij — zooals straks reeds werd aangestipt — in de nieuwe uitgaaf verbeterbladen van de Residenties Krawang, Tagal, Banjoemaas in twee bladen, Bagelen, Pekalongan, Samarang, Kadoe en Djokjokarta. De groote geodesische, statistische en geographische opneming van Java, sedert onafgebroken voortgezet, nadert nu, voortdurend uitgebreid en op betrouwbaarder grondslagen bevestigd, allengs hare geheele voltooiing. Het Depart-

tement van Koloniën en de Regeering van Nederlandsch-Indië verdienen alle hulde voor de onverdroten kracht, waarmede dit reuzenwerk werd doorgezet; niet minder voor hunne zorg, dat de uitslag van dezen arbeid op waardige wijze werd gereproduceerd. Dit laatste geschiedde door de Topographische Inrichting te 's Gravenhage. Dank zij den vindingrijken geest van den heer Eckstein, die een nieuwe methode uitdacht, om met slechts drie steenen keurige chromolithografieën te vervaardigen, wekten deze Residentiekaarten van Java op de schaal van 1:100,000 terecht op de verschillende internationale tentoonstellingen de bewondering van buitenlandsche deskundigen. Sedert 1868 verschenen langs dien weg, naar gelang der grootte in een, twee, drie of vier, soms zes bladen, de Residentiekaarten van het grootste midde deel van Java. Van de Residenties Bantam, de Preanger en Bezoeki zijn de opnemingen nog niet voltooid, terwijl de kaarten van Passaroean en Madoera nu op de Topografische Inrichting in bewerking zijn.

Deze prijzenswaardige ijver voor aardrijkskundige opnemingen bepaalde zich niet uitsluitend tot Java. Ook Zuid-Celebes werd topographisch opgenomen, waarvan de resultaten reeds sedert eenigen tijd op de Topographische Inrichting alhier bewerkt worden, zoodat eene kaart van dit zuidelijk deel van het Gouvernement van Makassar in vier bladen op de schaal van 1:200,000 juist nu het licht ziet. Daar verschenen voorts uitvoerige kaarten van de Minahasssa en Noord-Sumatra, ieder in vier bladen. Ook het Topographisch Bureau te Batavia deed in de laatste jaren verschillende belangrijke kaarten het licht zien; het Hydrographisch Bureau aldaar gaf, dank zij de voortvarende leiding van den tegenwoordigen chef, den heer A. C. J. Edeling, eene reeks nieuwe zeekaarten, waaronder vooral die van de in vele opzichten nog zoo weinig gekende Groote Oost zeer de aandacht verdienen; de ingenieurs van het Mijnwezen vervaardigden op hunne mineralogische onderzoekingen schoone kaarten van Banka, Sumatra's Westkust, enz.; ambtenaren en oud-ambtenaren publiceerden nieuwe kaarten van de door hen bestuurde gewesten, zooals, om slechts een drietal te noemen, de kontroleur J. G. Schot van de tot de Riouw-Eilanden behorende Battam-Groep, luitenant C. T. H. Campen van Halmaheira en de helaas zoo ontijdig aan de wetenschap ontrukte oud-resident Musschenbroek van de landschappen om den Golf van Gorontalo. Daar naijver en wangunst er thans vermaak in scheppen, de resultaten der door het Nederlandsch Aardrijkskundig

Genootschap in 1877—1879 naar Midden-Sumatra uitgezonden expeditie minachtend te verkleinen, moet hier vooral nog herinnerd worden aan het groot aantal uitvoerige cartographische bijlagen, die bij het groote aan dien onderzoekingstocht gewijde prachtwerk behooren.

Sedert de verschijning van Melvills Atlas — waarin behalve de nieuwe kaart van Riouw bij de tweede uitgaaf de overige kaarten der Buitenbezittingen onveranderd uit de eerste zijn overgenomen — is dus de cartographische voorstelling van onzen Archipel met reuzenschreden vooruitgegaan. Het ligt echter voor de hand, dat ieder belangstellend partikulier zich onmogelijk al die in de laatste jaren verschenen kaarten kan aanschaffen. Niet alleen zou dit te kostbaar zijn, maar ook hoe weinigen zijn er op ingericht, zulk een omvangrijke kaartverzameling behoorlijk te bergen. Van de schoone Residentiekaarten van Java geldt overigens hetzelfde als van de in de meeste Europeesche landen van regeeringswege uitgegeven topographische kaarten. Voor ieder, die eenig bepaald deel des lands voor praktische doeleinden nauwkeurig moet bestudeeren, zijn zij onmisbaar, maar voor wie slechts een algemeen overzicht wil verkrijgen, veel te uitvoerig en bovendien hoogst omslachtig in het dagelijksch gebruik. Boven werd reeds voldoende aangetoond, dat Melvills Atlas thans voor een goed deel verouderd is. Dit is min of meer evenzeer het geval met de door de heeren Pijnappel en Dorn Seiffen gepubliceerde atlassen. Beide zijn trouwens hoofdzakelijk voor schoolgebruik bestemd en vallen door hunne geringe schaal meer in het kader, van wat men gewoonlijk handatlassen noemt. Als zoodanig kan thans zeer aanbevolen worden de onlangs te Batavia verschenen, maar te Brussel op steen gebrachte *Atlas van Nederlandsch Oost-Indië*, vervaardigd door den nu in België gevestigden oud-kolonel W. J. Havenga, te voren chef van den Indischen topographischen dienst. Deze betrekking waarborgt reeds, dat dit atlasje van negen kaarten met vele nieuwe gegevens is aangevuld. Wie voor algemeen dagelijksch gebruik een kleinen atlas wil hebben in handig formaat, vindt hier tegen den matigen prijs van f 2.50 al wat hij slechts verlangen kan.

Wie daarentegen kaarten van geheel Neerlandsch-Indië van grooter omvang begeert en om de hierboven opgegeven redenen bezwaarlijk de vele reeds bestaande détail-kaarten kan raadplegen en vergelijken, miste tot dusver noode een goeden atlas van Neerlandsch-Indië op eenigzins uitvoerige schaal, die voor niet al te hoogen prijs ver-

krijgbaar was. Aan die behoefte is thans op luisterrijke wijze voldaan door het werk, dat wij hier aankondigen. Reeds in 1878 begrepen de destijds bij het Topographisch Bureau te Batavia geplaatste officieren Stemfoort en ten Siethoff, hoe noodig het was, dat in dit gemis werd voorzien. Aan de inrichting, waar zij werkzaam waren, konden zij al de voor het ontwerpen van zulk een atlas noodige gegevens raadplegen. Hun verzoek, daarvan in hun vrijen tijd gebruik te maken, werd door de hoogere militaire autoriteiten te Batavia welwillend toegestaan, die allen hunnerzijds het tot stand komen van deze ook naar hunne opvatting hoogst nuttige onderneming zooveel mogelijk bevorderden. Toen de heer Stemfoort in 1882 met verlof naar Europa ging, kon hij de in het net geteekende bladen medenemen. De groote vraag was nu, hoe men die op behoorlijke wijze gereproduceerd kon krijgen. Geschiedde dit bij een partikuliere inrichting, dan zoude de atlas zeer kostbaar worden, daardoor voor het groote publiek minder bereikbaar zijn en zodoende het doel der uitgave voor een groot deel gemist worden. Gelukkig werd dit te recht ingezien door de toenmalige Ministers van Koloniën en Oorlog, Baron van Goltstein en Reuther, die verlof gaven, dat de kaarten op de zoo gunstige bekende Topographische Inrichting te 's Gravenhage chromolithographisch zouden worden gereproduceerd. Tevens werd de heer Stemfoort met het toezicht over dezen uit den aard der zaak tijdroovenden arbeid belast, en hem bovendien opgedragen, niet alleen de proefdrukken natezien, maar die aan te vullen met de allernieuwste gegevens, die op de topographische inrichting en aan het departement van koloniën gedurende de bewerking uit Indië aan kwamen. Zoo is dan de Atlas nu tot op het laatst toe bijgewerkt, zooals ik straks nader in bijzonderheden zal aantonen.

Vraagt men nu, hoe de reproductie geslaagd is, dan geeft een oogopslag op een der kaarten het antwoord. Overal herkent men den kunstenaarsblik van den heer Eckstein, vooral in de onnavolgbare wijze, waarop kleuren en tinten zacht in elkander overgaan en terstond een helder beeld geven van het relief der voorgestelde landen. Aan dezen arbeid waren buitendien eigenaardige bezwaren verbonden. Het is toch voorwaar geen kleinigheid, met een stoomsnelpers kaarten van 92 centimeters breedte en 65 hoogte chromolithographisch op steen te drukken. Voor zoover mij bekend is, had dit in zulke groote afmetingen tot dusver nergens elders plaats. Met groote bevrediging zag ik dan ook onder het schrijven dezer beoordeeling uit de dagbladen, dat het onzen geëerbiedigden Koning behaagde, den heer

Eckstein te benoemen tot Ridder van den Nederlandschen Leeuw. Voorzeker viel hem deze welverdiende onderscheiding juist nu te beurt wegens het volbrengen van dezen uitstekenden arbeid, terwijl velen van meening waren, dat hij daarvoor reeds geruimen tijd in aanmerking kwam wegens de voortreffelijke wijze, waarop de Topographische Inrichting te 's Gravenhage door hem wordt bestuurd.

De nieuwe Atlas, welks kaarten wij nu eenigszins nader zullen beschouwen, en die, omvang en uitvoering in aanmerking genomen, voor den hoogst billijken prijs van $\text{ƒ}15$ te koop is gesteld, bestaat behalve den titel uit veertien bladen van de zooeven opgegeven grootte. Het titelblad prijkt met het artistiek gegraveerde Nederlandsche wapen en bevat, nevens de inhoudsopgave, eene graphische voorstelling, hoe de twaalf laatste bladen, die de verschillende deelen van Nederlandsch-Indië afbeelden, aan elkander sluiten. Vooraf gaat toch in de eerste plaats eene *Overzichtskaart van den Nederlandschen Oost-Indischen Archipel*, terwijl Blad 2 een viertal kaarten van Java op kleine schaal bevat, tot nadere aanduiding: *a* van de daar bestaande telegraaf-, stoomvaart- en spoorwegverbindingen, van de kustlichten en de voor den algemeenen in- en uitvoer of den beperkten invoer opengestelde havens, enz.; *b*. van de indeeling in militaire afdeelingen, voorts van de aanwezige versterkingen, garnizoensplaatsen en soortgelijke militaire inrichtingen, waarbij ook de nieuwe militaire weg is aangewezen; *c*. van de bevolkingsdichtheid der verschillende residenties naar de uitkomsten der telling van 1880, waarbij ook de plaatsen, die meer dan 20,000 zielen bevatten, zijn aangegeven; en *d*. van het gebied der op Java gesproken talen en tongvallen, eene reproductie der bij het *Koloniaal Verslag* van 1882 uitgegeven taalkaart van den heer K. F. Holle. Blad 3 tot 5 geven op de schaal van 1 : 500,000 eene prachtige voorstelling van West-, Midden- en Oost-Java; Blad 6 tot 8 op de schaal van 1 : 900,000 het beeld van Noord-, Midden- en Zuid-Sumatra, vormende te zamen eene kaart van het geheele eiland, grooter dan Nederland tot dusver bezat van dit vooral in onze dagen zoozeer de aandacht verdienende deel zijner Oost-Indische bezittingen. Blad 9 omvat drie afzonderlijke kaarten op verschillende schaal van den Riouw-Linga-Archipel en van de eilanden Banka en Billiton. Blad 10 en 11 geven op de schaal van 1 : 1,500,000 eene voorstelling van Noord- en Zuid-Borneo, terwijl het eerste dier bladen bovendien een karton bevat, dat op dezelfde schaal de op de voorgaande kaart van Riouw niet voorkomende Tambilan-, Anambas- en Natoena-Eilanden afbeeldt. Blad 12 bestaat wederom uit twee kaarten,

waarvan de eerste het geheele eiland Celebes op de schaal van 1 : 2,000,000 voorstelt met een karton der Minahassa op de grootte van 1 : 800,000, en de tweede naar de laatste topographische opnemingen op de schaal van 1 : 500,000 een beeld geeft van Zuidwest-Celebes, strekkende noordwaarts tot de Baai van Paré-Paré en de grens van het nog zoo weinig bekende Wadjo, terwijl het zuidwaarts het geheele eiland Saleijer omvat. Blad 13 geeft in drie afdeelingen eene voorstelling der Kleine Soenda-Eilanden op de schaal van 1 : 1,000,000, waarvan de eerste de eilanden Bali, Lombok en Soembawa, de tweede Flores, Sandelhout en de Solor-Eilanden en de derde Timor en de Allor-Eilanden bevat. Eindelijk is Blad 14 op nieuw in tweeën verdeeld; eene kaart geeft al de Molukken en het westelijk schiereiland van Nieuw-Guinea op de schaal van 1 : 3,000,000, terwijl de andere Ceram, Boeroe, benevens de groepen van Ambon en Banda op de grootere schaal van 1 : 1,000,000 voorstelt. Bovendien bevat dit blad nog een karton van het belangrijkste middendeel der Banda-Eilanden op de schaal van 1 : 78,000.

Uit bovenstaande opgave van de in dezen nieuwen Atlas voorkomende kaarten der Buitenbezittingen ziet men, dat de zoogenaamde Groote Oost, bepaaldelijk de omvangrijke Residentie Ternate, er slechts op een zeer kleine schaal in voorkomt. Ook vindt men nergens in dezen Atlas, zelfs niet op de *Overzichtskaart*, Nederlandsch Nieuw-Guinea in zijn geheel tot onze, nu bij de laatste annexaties der Engelschen en Duitschers op de oosterhelft van dit uitgestrekte eiland behoorlijk gerespecteerde oostgrens, den 141sten meridiaan beoosten Greenwich. Door persoonlijken omgang met den heer Stemfoort, toen hij aan de Topographische Inrichting werkzaam was, is het mij bekend, dat hij aanvankelijk voornemens was, nog een blad aan den Atlas toevoegen, dat het geheele eiland Nieuw-Guinea met de westen oostwaarts daaraansluitende Papoesche Eilanden, den Bismarck-Archipel en de Louisiaden zou omvatten, en waarop de onlangs door de getroffen schikking tusschen Groot-Brittanje en het Deutsche Rijk aangenomen grens tusschen hun wederzijdsch gebied op Nieuw-Guinea kon worden aangewezen. Daar echter de reeds ten behoeve zijner verrichtingen alhier verlengde verloftijd verstreken was, en hij in October naar Indië moest terugkeeren, kon dit plan niet verwezenlijkt worden. Het is zeer te betreuren, dat daardoor zulk eene kaart van Nieuw-Guinea in den Atlas gemist wordt. De benauwde leden der Tweede Kamer, die uit een onbestemde vrees voor ik weet niet wat voor internationale verwickelingen het door de regeering aangevraagde

subsidie weigerden voor den door het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap ontworpen onderzoekingstocht naar ons aandeel aan dat eiland, zouden er uit kunnen zien, dat er in een gebied van zoo verbazenden omvang ruimte genoeg is voor drie koloniale mogendheden, die gedurende een lang tijdsverloop, zonder elkaar in de wielen te rijden, werk te over zullen vinden, om elks aandeel te leeren kennen en eenigszins te beschaven. Maar tevens zou het hun gebleken zijn, hoe ontzettend weinig er nog van het binnenland van Nederlandsch Nieuw-Guinea bekend is, en hoe wenschelijk het ware, dat de op de Zuidwestkust uitwaterende rivieren behoorlijk werden opgenomen, evenals zulks in 1884 met zoo goeden uitslag door den Resident van Braam Morris met de in den Grooten Oceaan uitmondenden Amberno- of Rochussen-Rivier geschied is.¹

Terwijl ik mij met de bewerking van dit opstel onledig hield, bracht de December-aflevering van de *Indische Gids* eene uitvoerige beoordeeling van dezen nieuwen Atlas door den oud-majoor Perelaer. Daar wat eens goed gezegd is, niet behoeft herhaald te worden, verwijs ik den belangstellenden lezer naar dat stuk. Al wat daar gezegd wordt over de keurige uitvoering van den Atlas en over de door de vervaardigers voor iedere kaart gebruikte bronnen, geeft geheel mijne meening terug. Deze keer toch is de heer Perelaer niets dan lof en prijs, zoo voor de makers van dit prachtwerk, als voor de verschillende autoriteiten, die het tot stand komen daarvan bevorderden. Het is anders bekend genoeg, hoezeer deze vruchtbare Indische publicist gewoonlijk als Bileam uittijgt, om de zonden der misdadige regeering jegens het rampzalig Insulinde te vloeken. En was hij nu door de kracht der feiten evenals de oude profeet gedwongen te zegenen, toch komt hier en daar de oude Adam van het pessimisme weer boven. Derhalve zij het mij vergund, waar de behandeling van mijn onderwerp er aanleiding toe geeft, eenige druppels honigzeem te storten in den alsem zijner mistroostigheid.

Met mijne détail-opmerkingen begin ik bij de *Overzichtskaart*. Deze geeft de indeeling van Neerlandsch-Indië in Gouvernemen ten en zelfstandige Residenties te aanschouwen, bovendien, zooals kaart *b* van Blad 2 dit voor Java doet, de stoomvaartlijnen en de open-gestelde havens voor den geheelen Archipel. Jammer vind ik het,

¹ In den vorigen jaargang van dit tijdschrift gaf ik een verslag van dezen tocht met de daarbij behoorende kaarten.

dat ook de telegraaflijnen op Sumatra en vooral de onderzeesche kabelverbindingen met Singapoer en Noord-Australië er niet op voorkomen, die men nu nergens in den Atlas aantreft. Daar deze kaart uit den aard der zaak zeer schetsmatig geteekend is en zeer weinig plaatsnamen bevat, wenschte de heer Perelaer, dat die op kleiner schaal ontworpen ware, zoodat men er meer van de nabij den Archipel gelegen landen, bijvoorbeeld geheel Achter-Indië, Zuid-China met Hainan en Formosa, en het noorderdeel der Filippijnen op te zien kreeg. Voor een atlas van Neerlandsch-Indië schijnt die eisch mij ongegrond. Wie op een kaart wil nazien, hoever de Indische Archipel verwijderd is van Britsch-Indië of Ceilon, van Tongking of Hongkong, kan dien wensch naar hartelust voldoen, wanneer hij den eersten den besten handatlas der wereld voor zich legt. Het bestek dezer kaart acht ik daarentegen in het algemeen oordeelkundig gekozen; van den 16den graad Zuiderbreedte strekt die tot den 14den benoorden den Evenaar.

Alleen had de teekening met behoud derzelfde schaal mijns inziens iets meer van oost naar west moeten verschoven zijn. Nu ligt aan de westzijde der kaart een strook zee zonder eenig land of eiland. Had men Poeloe Bras en de noordwestspits van Sumatra onmiddellijk tegen den rand geteekend, dan kon de kaart oostwaarts reiken tot den 141sten meridiaan en zou die ten minste geheel Nederlandsch Nieuw-Guinea omvat hebben. Wanneer dan verder de nu onder den titel der kaart zeer wijd uiteengedrukte *Verklaring*, wat dichter in elkaar gezet, verplaatst was naar den benedenrand in het open vak bewesten Australië, en de titel zelf wat minder weidsch gegraveerd was, zoodat het veld der kaart bezuiden den 10° N. Br. vrij bleef, dan had men ten minste iets van 's heeren Perelaers zielsverlangen bevredigd, door hem een deel «der *zoo nabij* ons Nieuw-Guinea gelegen Carolinen» te laten zien. Het eiland Jap toch, dat in de laatste maanden diplomaten en journalisten zooveel hoofdbrekens kostte, ligt op 9° 35' N. Br. en 138° 8' O. L. Ook de uit een ethnologisch oogpunt zoo bijzonder merkwaardige groep der Palau-Eilanden viel dan nog binnen het bestek der kaart. Het meerendeel der overige Carolinen bleef er daarentegen buiten. Daar deze archipel zich trouwens meer dan dertig lengtegraden oostwaarts in den Grooten Oceaan uitstrekt, kwamen wij zodoende op een al te respectabelen afstand van Neerlandsch-Indië. Jap zelf ligt nog altijd in rechte lijn omstreeks twaalf breedtegraden van het naaste punt der noordkust van ons Nieuw-Guinea, zonder eenig land er tusschen. Het zuidelijkste der meer westelijk gelegen Palau-Eilanden ligt een paar graden

dichter bij. Bovendien kwamen dan nog op de kaart de tusschen den zesden en derden breedtegraad liggende eilandjes St. Andreas, Current, Marier en Tobi, waarvan het mij nog altijd onzeker is, of men die in aardrijkskundigen zin tot de Carolinen kan rekenen, dan wel als een noordoostelijk verlengstuk van Noord-Halmaheira en Morotai beschouwen moet.¹

De strijd tusschen Duitschland en Spanje om het bezit van Jap jaagt den goeden heer Perelaer de koude koorts op het lijf. Sidderend denkt hij aan „de bekende staatsleer, door den Duitschen Rijkskanselier verkondigd en vastgehouden, dat Duitschland steunt op het „moderne volkenrecht, hetwelk geen bezit erkent, wanneer het niet „gekenmerkt wordt door het feitelijk uitoefenen van souvereiniteitsrechten.” Daarom slaakt hij de roerende jammerklacht: „de Waigeoe-Eilanden, de Misool-Groep, de Obi-Groep, de Kei-Eilanden, de „Aroe-Eilanden, de Timorlaut-Groep, de Zuidwester-Eilanden, de „Solor-Eilanden, vele van de Kleine Soenda-Eilanden, de Postiljons-Eilanden, de Paternoster-Eilanden, de Talauer-Eilanden, de Tam-bilan-, Anambas- en Natoena-Eilanden, de Mentawei-Eilanden en „zoovele andere, te veel om op te noemen, die op deze kaart met „Oranje-kleur als Nederlandsche bezittingen aangeduid zijn, kunnen „dat vooropgestelde criterium omtrent souvereiniteitsrechten wellicht „in nog mindere mate dan het eiland Jap doorstaan.” Laat ons het weefsel, waarop die bewering geborduurd is, wat nader op de keper beschouwen, en wij zullen zien, dat deze klacht in werkelijkheid op zeer losse gronden steunt en grootendeels uit miskenning onzer bestaande hoogheidsrechten voortspruit.

Vragen wij vooreerst, welke oude aanspraken Spanje op de Carolinen kan doen gelden. Ongetwijfeld zijn vele eilandjes van dezen uitgestreken archipel reeds in de zestiende eeuw gevonden door Spaansche zeevaarders, die destijds zoo talrijk den Grooten Oceaan doorklieften. Jap echter werd waarschijnlijk, een voor Nederlanders opmerkelijk feit, op den 15 Februari 1625 het eerst aanschouwd door onzen vlootvoogd Geen Huigen Schapenham. Daar de journalen dezer oude reizen niet in ieders handen zijn, deel ik hieronder voor de curiositeit de plaats mede, waaruit dit blijkt². Wat beduidt

¹ Vergelijk over deze nog zeer onbekende eilandjes mijne *Reizen naar Nederlandsch Nieuw-Guinea*, bl. 471—473.

² Nadat Schapenham Goeahan, het zuidelijkste en voornaamste eiland der Mariannen, had aangedaan, voer hij den 14ⁿ langs Saavedra, welk eilandje op de nieuwere kaarten Fais heet. Daarna leest men in het *Journal van de Nassausche*

echter in onze dagen het zoogenaamde recht van eerste ontdekking, niet gevolgd door latere inbezitneming of eenige daad van gezag. Nieuw-Holland, van Diemensland en Nieuw-Zeeland zijn thans bloeiende Engelsche volkplantingen, terwijl het door Engelschen ontdekte Nieuw-Caledonië aan Frankrijk behoort, evenals Nieuw-Brittanie en Nieuw-Ierland thans den Bismarck-Archipel vormen en reeds officieel in Nieuw-Pommeren en Nieuw-Meckelenburg herdoopt zijn. Ook vernam ik nimmer, dat de Spaansche regeering veertig jaar geleden geprotesteerd heeft, toen de Franschen het door Spaansche zeevaarders ontdekte Tahiti en de Marquesas-Eilanden in bezit namen.

De westelijke Carolinen, Jap en de Palau-Eilanden, liggen echter, hoezeer nog altijd op den afstand van eenige graden, het dichtst bij de Mariannen en Filippijnen. Daar landden in het laatst der zeventiende en het begin der volgende eeuw nu en dan door storm uit hun koers gedreven prauwen met inboorlingen uit de Carolinen. Zoo ontstond bij de Katholieke geestelijkheid der Filippijnen den wensch, dezen destijds vrij bevolkten Archipel te bekeeren. In 1710 vertrok de Jezuiet Somera derwaarts; twee zijner ordegenooten werden op St. Andreas achtergelaten, van wier lot verder niets bekend is, daar het verkeer niet onderhouden werd. In 1721 kon de te Goeahan gevestigde Jezuiet Cantova uit de berichten der bemanning van een derwaarts verslagen prauw een vrij uitvoerig verslag over de Carolinen samenstellen; zelfs vervaardigde hij naar de inlichtingen dezer zeevaartkundige inlanders eene vrij nauwkeurige kaart dier eilanden, die van St. Andreas oostwaarts strekt tot Hogoleoe en dus tot 152° O. L. reikt ¹. In 1731 begaf Cantova zich in persoon naar Jap,

vloot (Begin en Voortgang der O.-I. Comp., II, St. 19, bl. 57). "Den 15^{en} saghen wij met Z. O. Son een ander Eylant, 't welck wij een nieu Eylant achten te wesen, omdat het niet in de Kaerte en stont. Het was redelijk hoogh lant, even gelijk Guagan, de N. O. en N. W. hoeck leggende omtrent vier mijlen van den anderen, en het is tamelijk breed, soo wij sien konden; aan de N. O. hoeck streckt hem een groot rif af, wel twee mijlen in zee. Daer quamen diversche praeuwen van landt naer ons toe, waerin eenige personen saten, van gedaente ende postuer als de Ladronezen en met langh swart hayr en eenighe vercierselen om haer lijf behangen; dan soo wij voortseylden, konden sij niet aan boort komen. "Dit lant was bewoont ende wel gebout, soo veel men sien konde, ende leyt op de hoogte van negen en drierierendeel graden." Deze breedte en vooral de vermelding, dat het een hoog eiland was, beslissen, dat toen Jap in zicht was. De Archipel der Carolinen bestaat toch grootendeels uit vlakke koraal-eilandjes, waartusschen op vrij grooten afstand van elkaar slechts vijf bergachtige eilanden voorkomen.

¹ Deze kaart is uit de *Lettres édifiantes* overgenomen in de *Histoire générale des Voyages* (Haagsche uitgaaf, T., XV), evenals een uittreksel uit de berichten der

waar hij weldra vermoord werd. Kan men nu met gezonde zinnen beweren, dat Spanje door deze twee mislukte pogingen der Jezuïeten, om een paar eilandjes der Carolinen te bekeeren, het soeverein gezag over den geheelen uitgestreken archipel verkregen heeft? Bovendien heeft het Spaansch bestuur in de Filippijnen zich sedert anderhalve eeuw hoegenaamd niet om die verafgelegen streken bekommerd. Eerst toen in den laatsten tijd Duitschers eene handelsonderneming op Jap vestigden, zond het in 1884 een oorlogschip derwaarts, dat daar den stand van zaken opnam, zonder echter eenige daad van gezag uitte oefenen¹. Tot op de nog niet voldoende bekende gebeurtenissen van dit jaar kan er dus van Spaansche soevereiniteitsrechten op Jap, veel min op al de Carolinen, geen sprake zijn.

Hoeveel nauwer is daarentegen de band tusschen het Nederlandsch gezag en het meerendeel der door den heer Perelaer opgenoemde eilanden van onzen Archipel? Wat bijvoorbeeld Waigeoe en Misool betreft, erkenden, om van oudere betrekkingen te zwijgen, bij kontrakt van 14 Sept. 1771 de Radja's van beide eilanden, evenals die van Salawatti, het oppergezag des Sultans van Tidor, waarbij tevens het gezag dier vorsten op den vasten wal van Nieuw-Guinea wordt aangeduid. Sedert is in alle verdragen tusschen Nederland en Tidor erkend, dat dit rijk met al zijn onderhoorigheden een deel van Neerlandsch-Indië uitmaakt. Zulke overeenkomsten scheppen soevereiniteitsrechten, waarop men zich ook tegenover vreemde mogendheden kan beroepen. Wel is er vooralsnog in Nederlandsch Nieuw-Guinea en de Papoesche Eilanden geen ambtenaar gevestigd, maar sedert 1850 is dit deel van ons gebied minstens dertig maal van regeeringswege bezocht, bij welke gelegenheid Nederlandsche ambtenaren en officieren daar daden van gezag uitoefenden².

Jezuïeten over de Carolinen. Al het wetenswaardige daarin berust op mededeelingen der in de Spaansche kolonie belande inlanders, daar de drie naar die eilanden vertrokken zendelingen geen bijzonderheden over hun verblijf hebben medegedeeld.

¹ In het *Boletín de la Soc. geogr. de Madrid* van dit jaar vindt men het officieel verslag van dien tocht, waarbij het vooral opmerking verdient, dat ook de geschiedkundige inleiding van dit rapport na Cantova van geene enkele Spaansche bemoeiing met de Carolinen gewag maakt. Evenmin geschiedt zulks in eene uitvoerige, daar geplaatste redevoering van Don Francisco Coello, den beroemdsten der hedendaagsche Spaansche aardrijkskundigen.

² De lijst van al deze Nederlandsche tochten naar Nieuw-Guinea en de Papoesche Eilanden, die van 1826—1877 plaats hadden, met opgave van de telkens daar bezochte plaatsen, vindt men in mijne *Reizen naar Nieuw-Guinea*, bl. 379—394, en werd later voortgezet in de ter eere van het Orientalisten Congres uitgegeven feestgave van dit tijdschrift.

Zulk eene verbindiug, al mocht men die ook sterker wenschen, beteekent nog altijd iets meer, dan dat men in anderhalve eeuw geen enkele maal naar zijn zoogenaamd bezit omziet. De bevolking der Talauer-Eilanden staat sedert eeuwen onder onze vassalvorsten, de Radja's der Sangi-Eilanden. De eerste groep werd herhaaldelijk door ambtenaren bezocht en door onze oorlogschepen opgenomen. Sedert in 1880 een kontroleur op Groot-Sangi gevestigd werd, is het regeeringstoezicht op Talauer nog verscherpt, zoodat men in genoemd jaar een Engelsch handelaar, die er zich gevestigd had en der inlandsche bevolking overlast aandeed, verplichtte zich elders neer te zetten¹. Reeds bij verdrag van 1683 stond de Sultan van Batjan zijne soevereiniteitsrechten op de toen door de bevolking verlaten Obi-Eilanden af aan de Compagnie. Wanneer zulks noodig schijnt, onderzoeken oorlogschepen, of zich soms zeeroovers op deze onbewoonde groep gevestigd hebben, terwijl de Indische Regeering ten overvloede nog bij besluit van 3 Januari 1876 hare rechten op al die, daarin nader genoemde eilanden heeft afgekondigd.

De overige door den heer Perelaer opgenoemde eilandengroepen der Groote Oost, die tot de Residenties Ambon en Timor behooren, werden tot den allerlaatsten tijd geregeld door zoogenaamde reizende ambtenaren bezocht. Daar echter genoemde heer Indische toestanden echt pessimistisch steeds door een beslagen bril bekijkt, is het hem geheel ontgaan, dat er sedert hij Insulinde verliet, toch nog wel iets ten goede veranderd is. Een blik in den laatsten *Regeerings-almanak voor Neerlandsch-Indië* of op de twee laatste bladen van den ook door hem zoo geprezen Atlas, waar de standplaatsen onzer ambtenaren met vlaggetjes zijn aangewezen, had hem anders kunnen leeren, dat er thans in die naar zijne meening geheel veronachtzaamde eilanden de volgende posthouders gevestigd zijn: één op Kei, twee op Aroe, twee in Tenimber (Timorlaut), vier in de Zuid-westereilanden, één op Solor, één op Allor, één op Sawoe; op Sandelhout of Soemba een kontroleur benevens twee posthouders voor West- en Oost-Soemba, eindelijk op Flores een civiel gezaghebber met twee posthouders voor Zuid- en Oost-Flores.

Veel minder bevredigend daarentegen is de stand van zaken in de onder Sumatra's Westkust behorende Mentawai-Eilanden, zoo ook

¹ Zie over deze gebeurtenissen in Talauer mijn in de boven aangehaalde feestgave geplaatst *Kritisch overzicht der reizen naar Nederl. Nieuw-Guinea in de jaren 1879—1882*, bl. 225—226.

in het door den heer Perelaer niet genoemde Engano, of in de Tambilan-, Anambas- en Natoena-Eilanden, die gezamenlijk de Afdeeling Poeloe Toedjoe der Residentie Riouw vormen. Slechts nu en dan laat het Indisch bestuur zijn gezag over die eilanden gevoelen, maar bij de gestadige uitbreiding onzer regeeringstaak in den Indischen Archipel kan, al wat wenschelijk schijnt, niet te gelijk plaats hebben. Zoo noodig houdt men echter waakzaam een oog in 't zeil. Toen er toch in 1868 terecht of ten onrechte sprake was, dat de Vereenigde Staten in Engano eene pleisterplaats voor hunne vloot wilden vestigen, bracht de Assistent-Resident van Benkoelen met groot gevolg een bezoek aan dat eiland. Wel strandde het toen ontworpen plan, er voor goed een ambtenaar te plaatsen, op de zuinigheid van het moederland, maar sedert droeg men ten minste zorg, dat de bezoeken van regeeringswege meer geregeld dan te voren plaats hadden¹.

De geheel onbewoonde Paternoster- en Postiljon-Eilanden, de natuurlijke verbindingschakel tusschen Lombok en Zuid-Celebes, verdienen mijns inziens naast de tot dusver besproken eilandgroepen nauwelijks vermelding. Welke vreemde mogendheid zou toch het waagstuk aandurven, zich dus in het centrum onzer machtsstelling in den Archipel te vestigen op zulke eilandjes, waar men door het volslagen gemis van bevolking aan alles gebrek zou lijden. Wie ons in Insulinde met geweld zou willen bestoken, vindt daar met gemak andere licht verwondbare plekken. Eene uitvoerige voorstelling der Paternoster- en Postiljon-Eilanden, waaruit men zien kan, dat die eilandenreeks door onze marine nauwkeurig is opgenomen, vindt men op de in 1879 door het Hydrographisch Bureau te Batavia uitgegeven zeekaart: *Kleine Soenda-Eilanden*, Blad 2. Ik vermeld zulks hier, omdat die eilandjes buiten het bestek

¹ Zie over de betrekkingen van het Nederlandsch bestuur met Engano vooral E. de Waal, *Onze Indische financiën*, VI, bl. 54—56. Misschien bedrieg ik mij in dit opzicht, maar het schijnt mij soms, dat deze overrijke schatkamer van wetenswaardigheden over Indië, veel te weinig bestudeerd en geraadpleegd wordt door hen, die in de politieke aangelegenheden van Insulinde belang stellen. Vooral omdat men het achter den titel niet licht zoeken zal, en het gemis aan uitvoerige inhoudsopgaven en registers het delven in deze mijn van kennis niet vergemakkelijkt, zij er daarom aan herinnerd, dat de drie laatste, aan de Buitenbezittingen gewijde stukken van dit groote werk een duidelijk overzicht geven van de staatkundige verhouding der regeering van Neerlandsch-Indië tot de verschillende staten en landstreken van het geheele eiland Sumatra, den Riouw-Archipel en de tin-eilanden. Moge de geachte schrijver bij zijne bekende helderheid van geest ook die zijner oogen-behouden, zoodat het hem vergund zij, de aangevangen taak ook voor de overige Buitenbezittingen ongestoord afteस्पinnen.

der in den nieuwen Atlas voorkomende détailbladen vielen en daardoor alleen op de *Overzichtskaart* even konden worden aangestipt.

Op deze *Overzichtskaart* heb ik mijnerzijds nog ééne hoofdaanmerking. Het schijnt mij toch, dat de overigens prijzenswaardige zucht, om van het geheel een schoon artistiek beeld te leveren, veroorzaakt heeft, dat de uitgestrektheid van het Gouvernement van Celebes en van de Residenties Riouw, Menado, Ternate, Ambon en Timor er onmogelijk is op nategaan. In dit opzicht geeft het indeelingskaartje in den *Atlas* van Havenga veel duidelijker voorstelling. Ook bevatten de aan Neerlandsch-Indië grenzende landen, die zij het ook in minderen omvang, dan de heer Perelaer wenschte, op dit blad van den nieuwen Atlas voorkomen, mijns inziens al te weinig plaatsnamen. Ik acht het niet ten onpas, dit eenigszins nader uiteen te zetten en zulks vooral, omdat waar de meeste onzer Indische publicisten met de toestanden van Britsch-Indië en Ceilon vrij wel vertrouwd zijn, dit met de onmiddellijk aan onzen Archipel grenzende Engelsche koloniën — Noord-Australië en de Straitsettlements — veel minder het geval is. De reden van dit verschil is niet ver te zoeken. Terwijl toch over Britsch-Indië een groot aantal uitmuntende statistieke bescheiden het licht zien, evenals onze regeering in het met zooveel zorg bewerkte *Koloniaal Verslag* jaarlijks een uitvoerig overzicht geeft van den politieken en ekonomischen toestand onzer Oost- en West-Indische bezittingen, laten de soortgelijke jaarverslagen, die van het Engelsche Departement van Koloniën uitgaan, dikwijls zeer veel te wenschen over; vaak is het hoogst moeilijk, zoo niet ondoenlijk, over de door dat departement behoorde bezittingen gedetailleerde statistieke opgaven uit den laatsten tijd te verkrijgen.

Mijne opmerkingen over dit onderwerp begin ik met Noord-Australië, dat een onderdeel is der door de gansche breedte van Nieuw-Holland er van gescheiden kolonie Zuid-Australië. Naar mijne meening ontbreken hier op de *Overzichtskaart* de namen van het eiland Melvill en Port Essington, waar de Engelschen in de jaren 1824—1829 en 1838—1849 hunne eerste, geheel mislukte pogingen tot kolonisatie van tropisch Australië beproefden. Noode mis ik ook oude Nederlandsche benamingen, als van Diemens Golf en Arnheemsland, die nog steeds op de nieuwste Engelsche kaarten prijken. Daarentegen vindt men er te recht Port Darwin, het aansluitingspunt van den kabel, die het vijfde werelddeel met Azië en Europa verbindt. De officieele naam dezer in 1870 gestichte hoofdplaats van Noord-Australië

is eigenlijk Palmerston. In volslagen tegenstelling met den bekenden snellen wasdom van de andere door Groot-Brittanje op het vaste land van Nieuw-Holland gevestigde volkplantingen, wilde deze nieuwe kolonie maar niet gedijen. Gedurende de eerste tien jaar van haar bestaan leidde zij een kwijnend leven, en eerst, toen in 1880 buitengewoon rijke goudmijnen in het brongebied der Margaret-Creek ontdekt werden, nam het aantal Chineesche mijnwerkers sterk toe. Alleen de toekomst zal uitwijzen, in hoever deze immigratie der zonen van het Middenrijk tot eene blijvende vestiging leiden zal. Volgens de laatste mij bekende opgaven waren er in Noord-Australië in 1883 ruim 500 blanken en ongeveer vier duizend Chineezzen, wier verschillende stammen, zooals de aard van dit eigenaardige volk medebrengt, natuurlijk steeds overhoop liggen. Tot 1881 had Noord-Australië aan de moederkolonie ongeveer vijf millioen gulden gekost, zonderdat het daaruit noemenswaardige inkomsten trok. Geen wonder dat de parlamentsleden van Adelaide hun tropisch bezit, door hen gewoonlijk „onze witte olifant” genoemd, als een duur houdpaardje beschouwen. ¹

In den zuidwesthoek der *Overzichtskaart* blijft tusschen de daar geplaatste *Legenda* en Straat Soenda een groot vak zee open. Tot mijne verbazing miste ik daar op ongeveer 10° 33' Z. Br. en 105° O. L. het eenzaam gelegen Kersmis-Eiland en de indertijd zoo veel besproken groep der Kokos- of Keelings-Eilanden op 12° Z. Br. en 96° O. L., die wel geen deel van Neerlandsch-Indië uitmaken, maar toch zeker tot den Indischen Archipel behooren. De hier door mij opgegeven plaatsbepaling voor Christmas-Eiland, dat op de oudere kaarten van Arrowsmith ook Moni heet, houd ik zelfs voor zeer onbetrouwbaar. Het is toch vreemd, zoo weinig als men van dit waarschijnlijk onbewoonde eiland afweet. In mijn levensloop heb ik nog al aardrijkskundige werken, zoo oude als nieuwe reisbeschrijvingen, ingezien, maar ik kan mij niet herinneren, dat ik ooit gelezen heb, dat het bezocht of zelfs gezien werd. Zonder daarom in de verste verte op annexatie aan te dringen, ware het toch, dunkt mij, niet kwaad, dat dit het naast bij Java's westpunt gelegen land eens behoorlijk van regeeringswege werd opgenomen. Veel beter kent men de Kokos-Eilanden, waar de gewezen Engelsche koopvaardijkapitein Ross in 1827 met Javaansche kettingjongens en koelies eene volkplanting stichtte, die nu door zijn kleinzoon bestuurd wordt. De groep is

¹ Zie over Noord-Australië voornamelijk de in Melbourne gevestigde Duitscher Henry Greffrath in *Zeitschrift der Ges. für Erdkunde zu Berlin*, Th. XIII, s. 375—444 en XVI, s. 156—159.

wetenschappelijk beschreven door Darwin op zijne bekende reis in 1836, terwijl de Engelsche natuuronderzoeker Forbes er in 1879 eenigen tijd vertoefde en ons over den tegenwoordigen toestand dezer kleine, als in den Indischen Oceaan verscholen kolonie en de vreeselijke door de cyclonen van 1862 en 1876 aangerichte verwoestingen nadere bijzonderheden mededeelt.¹ Daar de Kokos-Eilanders uitsluitend met Batavia verkeerden, ging er in 1857 in onze tijdschriften en dagbladen een groot misbaar op, toen de zeeofficier Freemantle er de Engelsche vlag heesch. Voorzover mij bekend is, werd die daad nimmer door de Britsche Rijksregeering bekrachtigd; zelfs wordt beweerd, dat de goede zeeroob door naamsverwarring zijne instructie had misverstaan, want dat hem was opgedragen, de benoorden de Andaman-Groep gelegen Kokos-Eilanden op te nemen. Volgens Bismarcks inzichten omtrent koloniaal bezit is deze partikuliere volkplanting der familie Ross dus vooralsnog eene *Terra nullius, quae cedit primo occupanti*, om wier bezit eene verstandige koloniale mogendheid echter geen kruit verspillen zal.

Straat Malakka scheidt Sumatra van het Maleische Schiereiland, dat in zijn geheel op de *Overzichtskaart* voorkomt. Als Engelsche bezittingen worden daar aangewezen: Poeloe Pinang met de daartegenover op den vasten wal gelegen provincie Wellesley, Malakka met het aangrenzende gewest Naning, het eiland Singapoer. Zoo vindt men het inderdaad nog op de meeste kaarten. Echter verkreeg Engeland reeds bij verdrag van 18 October 1826 het bezit der tusschen Pinang en Malakka liggende eilanden Dingding en Pangkor (zie ook Blad 4 van den Atlas, waar een deel der westkust van het schiereiland op grooter schaal is afgebeeld). Bij latere overeenkomst van 20 Januari 1874 werd dit bezit op den vasten wal uitgebreid over de aan de rivier Dingding gelegen landstreek Toeloe Saggar, zooals onder anderen behoorlijk is aangegeven op de in 1884 verschenen kaart van den Indischen Archipel in Stielers *Handatlas*.² Te

¹ H. O. Forbes, *A naturalists wanderings in the Eastern Archipelago*, p. 11—47 met kaartje. Zooals maar al te zeer met in een schoon kleed gestoken buitenlandsche geschriften het geval is, werd dit werk ten onzent te hoog opgehemeld. Wat er over schaars bezochte landstreken in voorkomt, zooals de Kokos-Eilanden, Temniber, enz., verdient met enkele zoölogische ervaringen te worden geraadpleegd, maar de geographische en ethnologische kennis van den schrijver staat op een laag peil, zoodat hij bij voorbeeld, vreemd genoeg voor een Engelschman, de Lakadieven en Maladieven voor onbewoonde vogelklippen houdt.

² Den tekst dezer Engelsche traktaten vindt men in de volgende *bluebooks*: *Treaties and engagements between the East-India Company and the native powers in*

zamen genomen beslaat dit rechtstreeksch bezit van Engeland op het Maleische Schiereiland slechts geringe uitgestrektheid; de gezamenlijke oppervlakte bedraagt toch nog iets minder dan die van onzen Riouw-Linga-Archipel en is slechts een weinig grooter dan Taliabo, het grootste der tot Ternate behoorende Soela-Eilanden.

Men krijgt dan ook een zeer verkeerde voorstelling van den Engelschen invloed in de Straits, indien men niet, evenals zulks steeds bij de Nederlandsche, Fransche, Portugeesche en Spaansche bezittingen in Oost-Azië gebruikelijk is, het gebied der onderworpen vorsten, die in meerdere of mindere mate het recht van zelfbestuur behouden hebben, bij de verschillende koloniën medetelt. Ik ben echter de eerste, om te erkennen, dat zulks voor Engelsche kroonkoloniën hoogst moeielijk met juistheid kan worden opgegeven. Het is toch een eigenaardigheid der Britsche politiek, zich in dit opzicht zoo klein mogelijk te maken. Zoo spreekt de titel van het zoo even aangehaalde *bluebook* niet van inlandsche vassalvorsten, maar van staten in de nabijheid der kolonie. Deze kleine terughouding en schuchterheid in de opvatting der op het moederland rustende regeeringstaak maakt dan ook, dat de Engelsche bestuurders in den regel niet weten, welke aanspraken zij tegenover inlandsche vorsten kunnen doen gelden, en geeft aanleiding tot de dwaaste verwickelingen, gelijk men onlangs in Zuid-Afrika zien kon, als zulk eene flauwhartige staatkunde eensklaps tegen den ijzervasten wil van een Bismarck aanbont. Terecht slaakte dan ook Sir Andrew Clarke, de Goeverneur der Straits, onder wiens bestuur de Britsche invloed op de Maleische staten van het schiereiland zeer versterkt is, den 15^{den} Sept. 1874 in een uitgebreide rede tot den Wetgegenden Raad van Singapoer deze klacht (*Correspondence*, p. 249): „And here I may say, „to what was previous the course of dealing with these matters, that „I had every where to grope in the dark from the *unconnected, inconsistent and incongruous* character of the policy, which has guided „us in the Straits.”

Dat in ieder geval de Engelschen in het Maleische Schiereiland buiten hun rechtstreeksch bezit gezag uitoefenen over inlandsche staten blijkt uit een bij dit *bluebook* herdrukt kaartje van 1862: *The Malay Peninsula, illustrative of the political relations of the British Government with native states*. Daar leest men bij de Malei-

Asia, return to an order of the House of Lords, p. 216 en *Correspondence relating to the affairs of certain native states in the Malay Peninsula in the neighbourhood of the Straits Settlements, presented to both Houses of Parliament*, 31 July 1874, p. 81.

sche staten: Perak, Salangor, Trengganou en Kalantan: *protected by treaty with the British Government*, maar bij de twee laatste, aan de oostkust gelegen rijken staat tevens aangeteekend: *tributary to Siam* — een allerzonderlingst dualisme, dat vroeger of later tot groote conflicten moet leiden. Clarke bewerkte dan ook, dat er in 1874 een Engelsch Resident geplaatst werd te Perak met een Assistent-Resident te Laroeet en evenzoo een Resident te Salangor met een Assistent-Resident in het binnenlandsche vassalstaatje Soengei Oedjong. De taak dezer ambtenaren is hoofdzakelijk, toezicht te houden over de talrijke in de tinmijnen dier inlandsche rijken werkzame Chineezers. In het zooeven aangehaalde kaartje wordt bij Djohor niet vermeld, dat het onder Britsch protektoraat staat. Toch kon Groot-Brittannië zich ingevolge de 24 Maart 1824 met Nederland getroffen internationale regeling met het volste recht als opperheer over Djohor doen gelden. Door die overeenkomst werd het van zelf de natuurlijke erfgenaam van al de oude aanspraken en rechten, die de voormalige Nederlandsche Oost-Indische Compagnie ooit op het Maleische Schiereiland had bezeten of uitgeoefend. Na van Braams roemrijke expeditie tegen Riouw had de Sultan van Djohor in 1784 de suzereiniteit onzer Compagnie moeten erkennen. In overeenstemming met het verdrag van Londen moest dit rijk in tweeën gesplitst worden. De Sultan van Linga, die het beheer over de eilanden en de onderhoorigheden op Sumatra verkreeg, is sedert steeds de leenman van Nederlandsch-Indië gebleven. Eveneens had de toen nog op Singapoer gevestigde vorst van Djohor, die dat rijk, Pahang en andere onderhoorigheden op het Maleische Schiereiland tot gebied kreeg, een vassal van Engeland kunnen worden. Uit vrees voor al te groote bemoeiingen met inlandsche staten sloten de Engelschen echter 2 Aug. 1824 een verdrag met den Sultan van Djohor, waarbij deze voor den volledige afstand van Singapoer een jaargeld verkreeg, maar uitdrukkelijk bedongen werd, dat men niet verplicht was, hem in zijn rijk tegen vijandelijke aanvallen te handhaven. Alle aanspraken, die Engeland als opvolger der Nederlandsche Compagnie in het Maleische Schiereiland tegenover Queda, Patani en andere noordelijke staten had kunnen opperen, gingen eveneens te loor door het 20 Juni 1826 met Siam gesloten verdrag¹. In art. 10 van dit tractaat worden toch Ligor, Merdi-

¹ De hier besproken verdragen tusschen Engeland, Djohor en Siam vindt men in de boven aangehaalde verzameling, p. 209—211 en 194—201.

long, Sangor, Patani, Junkceylon (oude, maar onzinnige verbastering van Oedjong Salang) en Queda uitdrukkelijk als provinciën van Siam opgenoemd; in art. 13 belooft Engeland bovendien, dat het Queda niet zal inlijven, terwijl het volgende artikel Perak en Salangor tot een soort van neutrale staten verklaart. Men ziet hieruit, dat er in de politieke betrekkingen van Engeland met de Maleische staten van het Schiereiland nog zeer veel onbestemds is, hetgeen een schrille tegenstelling vormt met de na het herstel van ons gezag in den Indischen Archipel door de Nederlandsche regeering met inlandsche rijken gesloten contracten, waarin de verplichtingen onzer leenmannen steeds behoorlijk omschreven worden, dikwijls zelfs de grenzen hunner staten onderling nauwkeurig zijn aangegeven. Daar men echter bij algemeene cartographische voorstellingen niet in te veel onderscheidingen kan treden, schijnt het mij per slot van rekening nog het aannemelijkst, het Maleische Schiereiland tot eene lijn, die bezuiden Queda en Patani loopt, te beschouwen als staande onder Engelsch protectoraat. In ieder geval hadden de namen der hierboven genoemde Maleische staten op de *Overzichtskaart* moeten voorkomen.

In het noorderdeel der oostkust van het schiereiland teekent deze kaart een zonderling gevormde, langs den vasten wal ver in zee uitstekende landtong. Volgens het zoo even aangehaalde Engelsche kaartje van 1862 is die landtong een langwerpig eiland, dat daar Poeloe Tantalum heet. Stielers bovengenoemde kaart van den Archipel teekent de waterscheiding tusschen dit eiland en den vasten wal als een groote lagune, die door twee nauwe mondingen, zuidwaarts bij Sangor en noordwaarts bij Ligor met de zee in verbinding staat. Wat hier het ware is, is weder moeielijk te beslissen. Is toch de staatkundige verhouding der Engelschen in de Straits met de aangrenzende inlandsche staten onvoldoende geregeld, nog geringer en onvollediger is hunne aardrijkskundige kennis van het Schiereiland, waar zij nu juist eene eeuw gevestigd zijn; in 1786 stond toch de Radja van Queda Poeloe Pinang aan de Engelsche Compagnie af. In 1879 verscheen te Singapoer eene kaart van het Maleische Schiereiland bezuiden den 8sten breedtegraad, op de schaal van 1 : 484,000, dus nog iets uitvoeriger dan de bladen van Java in onzen nieuwen Atlas. Deze kaart, bewerkt door den Surveyor General Emile J. d'Souza, heb ik nooit gezien, maar de beroemde Berlijnsche cartograaf Kiepert verklaart er het volgende van: „Obwohl sämtliches vorhandene Material, die Admiralitätskarten und alle neueren Aufnahmen von Militär- und Civiloffizieren verwerthet worden sind,

„so zeigt die Karte doch besonders im Norden und Osten fast lauter „leere, unbekannte Gebiete, und nur die West- und Südwestküste „(Perak und die vier englischen Territorien) sind besser erforscht, „obwohl von einer wirklichen Aufnahme noch keine Rede ist, und „auch hier zwischen den einzeln bekannten Flussläufen noch viel „unbetretenes Gebiet existirt ¹.

Met opzet heb ik bij de toestanden op het Maleische Schiereiland wat langer stilgestaan. Dezer dagen toch ontzag de zwartgalligste onzer Indische pessimisten zich niet, en dat nog wel in een redevoering, gericht tot de studeerende jongelingschap, waarin hij voor de wijze, waarop de Engelschen hunne Indische bezittingen beheeren, slechts lof heeft, te beweren: „dat onze regeering niet eens „weet, hoever het Nederlandsch gebied in den Archipel reikt; dat „onze regeering niet eens weet, in welke verhouding zij tot al de „inlandsche rijken van den Archipel staat; dat wij van nagenoeg „geen enkel geweest een betrouwbare kaart hebben” ².

Van deze als algemeene uitspraak zoo krasse akte van beschuldiging worden de beide eerste punten eenvoudig uitgemaakt door het stellen dezer drie vragen:

„1° Behooren de Mapia-Eilanden in de buurt van Nieuw-Guinea „tot ons gebied?

„2° Waar is de grens van het Nederlandsch territoir op Borneo's „Oostkust?

„3° Tot hoever reikt ons gezag in de binnenlanden van Djambi?”

Om kortelijk aan te toonen, hoe weinig deze vragen om het lijf hebben, stel ik er als antwoord drie naast:

ad primum: Behooren de hier boven besproken Kokos-Eilanden aan Groot-Brittanje? Hetzelfde kan men vragen van een aantal eilandjes, waarbij de *Almanach de Gotha* in de lange lijst der Engelsche bezittingen een kruis plaatst,

ad tertium: Hoever reikt het gezag der Engelsche wet op het platte land van Ierland? De beantwoording blijve overgelaten aan schrijvers eerlijk geweten.

ad secundum. Welke internationale verdragen bepalen de grenzen tusschen de Republiek Venezuela, het Keizerrijk Brazilië en Britsch-Guajana? Het is toch waarlijk niet te verwonderen, dat in vele koloniën, in betrekkelijken zin meest nieuwe landen, nog niet overal,

¹ *Zeitschrift der Ges. für Erdkunde*, XVI, s. 392.

² C. E. van Kesteren, *Indische Gids*, Dec. 1885, bl. 1520.

aan alle kanten, een vaste grens is aangenomen, vooral niet, dat die in onbetreden tropische wouden nog niet met mathematische juistheid is uitgebakend. Zelfs in het oude Europa vindt men vlak bij den zuidoosthoek van ons vaderland tusschen Aken en Moresnet het zoogenaamd neutraal gebied der Vieille Montagne, dat tot geen staat behoort, omdat Pruisen en het Koninkrijk der Nederlanden, en na 1839 België, het van 1815 af maar niet eens konden worden, aan welk rijk men die nijvere mijnstreek zou toevoegen.

Tegen het laatste punt der beschuldiging, het gemis aan goede kaarten, is dit opstel een doorlopend protest, evenals de bovenaangehaalde beoordeeling van den heer Perelaer. De zoo schoon uitgevoerde Residentiekaarten deugen eigenlijk niets; er komen toch niet eens alle wegen op voor. Alsof dit met de topographische kaarten van Europeesche landen niet eveneens het geval is, zoodra die reeds voor een jaar of tien gegraveerd zijn? Ook kan men, om billijk te zijn, aan de topographische opnemingen in een zoo uitgebreid en ten deele nog onbekend land als Java niet dezelfde eischen stellen van nauwkeurigheid en uitvoerigheid als aan soortgelijke opmetingen in Europa. Toch wordt van zeer bevoegde zijde verzekerd, dat de laatste opmetingen in het Javaansche bergterrein die van Oostenrijk, de beste van geheel Europa, evenaren, zoo niet overtreffen. Beschuldigingen, berustende op zulke losse onjuiste grondslagen, herinneren, dunkt mij, sprekend aan den strijd tegen de windmolens van den vermaarden ridder der droevige figuur. Wil men koloniën van verschillende mogendheden onderling vergelijken, dan moet men niet angstvallig en bekrompen aan enkele bijzonderheden blijven hangen, maar met ruimen en vooral helderen blik een overzicht over het geheel nemen. Ziet men dan, wat wij Nederlanders thans reeds weten van land en volk in de Residentie Sumatra's Oostkust, waar wij eerst sedert 1858 gezag voeren, dan kunnen wij de vergelijking met onze Engelsche naburen op het Maleische Schiereiland glansrijk doorstaan.

Van mijne opmerkingen naar aanleiding der *Overzichtskaart* nog enkele ten slotte. Terwijl het zooeven besproken Maleische Schiereiland, al is het in aardrijkskundigen zin een deel van Azië's vaste land, politisch en ethnographisch tot den Indischen Archipel moet gerekend worden, het noordwaarts daar aansluitende Achter-Indië vormt daarentegen zoo in kultuur-historisch als geographisch opzicht den overgang van Indië's vasteland tot China, waarom het dan ook te recht door Fransche schrijvers meestal Indo-China genoemd wordt. Hiervan bevat onze kaart in den noordwesthoek het grootste deel

der Engelsche provincie Tennasserim. Daar ontbreekt mijns inziens de naam der hoofdplaats Mergoei, evenals in het naburige Siam die van Bangkok. Ook had vooral op de kaart duidelijk moeten aangegeven zijn, dat het laatstgenoemde rijk, zooals uit het bovengezegde bleek, zich zuidwaarts tot over de noorderhelft van het Maleische Schiereiland uitstrekt. Nu juist op dit oogenblik het tot dusver onafhankelijke Opper-Barma bij Britsch-Indië wordt ingelijfd, waardoor dan het westen van Achter-Indië geheel onder Engelsch bestuur komt, terwijl het oosten daarentegen geheel aan Frankrijk behoort, nu gelukkig de Fransche natie genoeg gezond verstand behouden heeft, om Tongking, aan welks vermeestering reeds zoo ontzettend veel bloed en geld werd ten koste gelegd, niet te ontruimen, wordt Siam, welk uitgestrekt rijk overal de bezittingen dezer twee groote koloniale mogendheden van elkaar scheidt, als ware het een natuurlijk stootkussen tusschen beider machtsinvloed en schijnt mij daardoor voorbestemd, om nog lang zijne politieke zelfstandigheid te behouden. Waar benepen zuinigheid er nog onlangs in de Tweede Kamer over klaagde, dat onze konsul-generaal te Bangkok zulk een hooge bezoldiging geniet, mag er hier wel eens aan herinnerd worden, van hoe groot gewicht het is, dat onze regeering goed op de hoogte blijft, van hetgeen er voorvalt in den eenigen machtigen en onafhankelijken inlandschen staat, die nog in deze kontreien is overgebleven. Bovendien heeft een groot deel der talrijke Chineesche bevolking van Bangkok zich daar uit Neerlandsch-Indië gevestigd, zoodat die volgens de overal in het Oosten geldende regelen van staatsrecht voortdurend als Nederlandsche onderdanen beschouwd wordt. Eindelijk toonde de Koning van Siam, toen hij bij zijn verblijf te Batavia aan het gymnasium een beurs stichtte voor de opleiding van behoeftige zonen van ambtenaren en een der pleinen aldaar met een monumentalen olifant versierde, krachtig, hoezeer hij zijnerzijds eene goede verstandhouding met zijn naasten overzeeschen buurman op prijs stelt.

In den zuidoosthoek van Achter-Indië kleurt de *Overzichtskaart* alleen Cochinchina als Fransch bezit. Dit had mijns inziens ook moeten geschied zijn met het onder Fransch protektoraat staande inlandsche rijk van Cambodja, dat in zijn geheel binnen het bestek der kaart valt; hetzelfde is het geval met het eerst onlangs in die verhouding tot Frankrijk gebrachte rijk van Annam, waarvan het zuidelijk deel nog op de kaart voorkomt. Bovendien wordt hier geen enkele plaatsnaam vermeld behalve Saigon, de hoofdstad der

Fransche kolonie. Het voor de delta van den Mekong gelegen eilandje Poeloe Condor is wel even aangegeven, maar niet genoemd; toch had ik dat wenschelijk geoordeeld wegens den lichttoren, die daar de zeevarenden den weg naar dit reusachtige stroomgebied wijst. Voorts mis ik nog, het is vreemd genoeg, in het volstrekt niet aangewezen Cambodja de namen der hoofdstad Oedong en der veel grootere bedrijvige handelstad Pnompénh, ons Nederlanders onvergetelijk, daar onze dappere vlootvoogd Hendrik Harouze er in den zoo bloedigen scheepstrijd van 12 Juni 1644 het leven liet. Eindelijk moet men vooral niet uit het oog verliezen, hoe belangrijk Cambodja uit een kultuur-historisch oogpunt voor Neerlandsch-Indië is. Sedert toch de tallooze opschriften der verbazingwekkende bouwvallen van Ongkor, dank zij vooral onzen hoogleeraar Kern, ontcijferd worden, blijkt het hoe langer hoe meer, dat de Hindoe-beschaving in den Indischen Archipel voor een goed deel derwaarts uit Cambodja is overgebracht. Ook het oostwaarts aan Cochinchina grenzende, in de middeleeuwen bloeiende rijk van Tsjampa stond destijds volgens de oude Javaansche kronieken in geregelde betrekkingen met Modjopahit. Wanneer het den Franschen gelukt is, hunne Achter-Indische bezittingen tot vrede en rust te brengen, mogen wij de hoop koesteren, dat het binnenland van het sedert eeuwen door geene Europeanen bezochte Tsjampa meer bekend worde, waar men hoogst waarschijnlijk evenzeer merkwaardige Hindoe-ruinen zal aantreffen.

Van Achter-Indië wend ik mij tot het niet onder Neerlandsch-Indië behorende noorderdeel van Borneo. Ook daar wordt alleen het eilandje Laboean, een der minst beteekenende uit de lange lijst der Britsche koloniën, als Engelsch gekleurd, hetgeen ook had moeten gedaan zijn met het volgens de bepalingen van het bekende verdrag van 27 Mei 1847 min of meer onder Britsch oppergezag staande Sultanaat van Broenei. Over het algemeen bemoeide de Engelsche regeering, evenals zulks met de staten van het Maleische Schiereiland het geval was, zich tot dusver bitter weinig met den gang van zaken in dit inlandsch rijk. Zij gedoogde ongestraft, dat het gebied van dien staat aan de west- en oostzijde voortdurend werd ingekrompen ten behoeve der partikuliere nederzettingen Serawak en Saba. Van deze twee koloniën der familie Brooke en der Noord-Borneo Compagnie geniet de eerste eene betrekkelijke mate van welvaart. Daarentegen trokken de aandeelhouders der gezegde vennootschap, waarvan vele misschien door den schoonen naam der kolonie in den waan kwamen, dat men er de schatten van het uit de klas-

sieke en bijbelsche oudheid vermaarde Saba of Scheba zou vinden, zoo weinig vruchten van deze met zooveel ophef aangekondigde onderneming, dat er volgens de laatste dagbladberichten reeds pogingen worden aangewend, om deze prachtkolonie aan de Britsche kroon over te dragen, een streven, dat hier voorzeker evenmin zal gelukken, als indertijd met Serawak. Van deze partikuliere koloniën had de kaart de namen der beide hoofdplaatsen: Serawak en Elopoea moeten vermelden. Ook mist men er de grens tusschen Serawak en Broenei, evenals op Blad 10 van dezen Atlas, waar overigens dit deel van Borneo op uitvoeriger schaal met de rivieren en vele plaatsnamen is voorgesteld.

Ten laatste bevat de *Overzichtskaart* nog het grootste deel van Spanjes belangrijkste kolonie, de Filippijnen. Waarom dit met ph gespeld?; in het Spaansch schrijft men toch Felipe, evenals wij Filips; ook mag in den naam van het eiland Negros de sluitletter volstrekt niet wegvallen. Alleen het noorderdeel van Luzon viel buiten het bestek dezer kaart, waar de hoofdplaats der kolonie Manilla nog juist kon worden aangegeven. Daarnevens mis ik echter de namen der andere voor den algemeenen handel in de Filippijnen opengestelde havens, zooals Iloilo, Zebu en Zamboanga op Mindanau. Op dit laatste eiland had mijns inziens de thans door de Spanjaarden bezette residentie des Sultans Cotta Batoe genoemd moeten zijn. Zoo ook in de twee eilandgordels, die Luzon en Mindanau met Noord-oost-Borneo verbinden, de forten en strafkoloniën der Spanjaarden: als Isabella op Basilan, Puerto Princesa op Palawan, Balabak op het eiland van dien naam, eindelijk op Solok, of zooals de Spanjaarden schrijven, Jolò, aan de noordzijde het fort Alfonso XII en aan de zuidkust de nieuwe residentie des Sultans, Meiboem.

Besprak ik tot dusver hoofdzakelijk de op de *Overzichtskaart* voorkomende naaste bureu van Neerlandsch-Indië, in een volgend opstel zal ik bij iedere détailkaart van den nieuwen Atlas niet even uitvoerig behoeven te zijn, maar er mij vooral toe bepalen, nader uiteen te zetten, hoe ontzettend in de laatste kwart eeuw, sedert het verschijnen van Melvills *Atlas*, de aardrijkskundige kennis van Insulinde, naast en door de voortdurende uitbreiding van ons politiek gezag, is vooruit gegaan.

's Gravenhage, 30 December 1885.